

Editorial

Aktuální číslo *Národopisného věstníku* přináší vedle dalších studií také tři texty věnované tématu zdravotnické záchranné služby, které vznikly v rámci řešení grantového projektu propojujícího přístupy historiografie a sociokulturní antropologie. Jeho cílem bylo sledovat proměny této instituce od padesátých let do současnosti zejména prostřednictvím zkušenostního diskursu – tedy zkoumání paměti, prožitků a identity aktérů a akterek, pro jejichž profesi je typické, že se běžně odehrává v bezprostřední blízkosti smrti.

Záchranná služba představuje jeden z důležitých pilířů zdravotnických systémů moderních států a současně také výrazný kulturní fenomén pozdně moderní společnosti. Její vznik a rozvoj je úzce spjat s představou státu, který nese odpovědnost za životy svých občanů, i s rostoucí důvěrou v expertní vědění a technologické prostředky. Zároveň však zůstává institucí stojící na hranici medicíny a každodennosti, kde se lékařská věda a společenská očekávání střetávají s konkrétními lidskými rozhodnutími, které jsou často činěny pod extrémním tlakem. Význam záchranné služby proto spočívá nejen v jejím funkčním postavení v systému přednemocniční neodkladné péče, ale i v jejím symbolickém rozměru: je ztělesněním moderního étosu pomoci, v němž se spojuje racionalita, emoce a etika odpovědnosti.

Výzkum vychází z orálněhistorických rozhovorů s více než osmdesáti pamětníky a pamětnicemi a ukazuje, že dějiny této instituce nelze redukovat pouze na vývoj organizačních modelů, ale je třeba nahlížet na ně prostřednictvím biografických trajektorií, profesní identity a kolektivní paměti.

Úvodní studie (J. Hlaváček) přibližuje vývoj jedné z nejméně reflektovaných, přesto klíčových profesí v rámci záchranné služby. Na základě orálněhistorických rozhovorů autor sleduje, jak se měnila role řidičů – od technicky a fyzicky zdatných „tělonosičů“ a pomocníků lékařů se základním kurzem první pomoci v padesátých letech až po současné vysokoškolsky kvalifikované zdravotnické záchranáře. Studie ukazuje, jakým způsobem proměna techniky, vzdělávání i organizačních modelů zásadně ovlivnila podobu řidičské identity, což vedlo až k jejímu vyprázdnění: s rostoucí profesionalizací se zvyšovala odpovědnost i potřeba morální legitimacy, zatímco původní prestiž spjatá s řidičským uměním a fyzickou odolností ustupovala kolektivnímu ideálu týmové práce a zdravotnické odbornosti.

Na tuto perspektivu navazuje text (L. Krátká), který se zaměřuje na ženskou zkušenost v maskulinním prostředí záchranné služby, utvářeném představami o významu síly, disciplíny a schopnosti racionálně zvládat

krize. Autorka kombinuje přístup dějin každodennosti a gender studies, aby rekonstruovala pracovní rytmus, motivace i osobní strategie žen, které začaly od sedmdesátých let nově vstupovat do „mužského“ světa výjezdových skupin. Z rozhovorů se sestrami a záchranářkami vyplývá, že ženská přítomnost záchrannou službu neoslabovala, ale naopak spíše kultivovala – přinášela jiné formy péče, empatie a komunikačních dovedností, jež zásadně ovlivnily kulturu zkoumané profese.

Třetí studie (O. Nešporová) tematizuje jednu z typických rovin této profese – každodenní kontakt se smrtí, utrpením a nejistotou. Autorka zkoumá, jaké strategie používají záchranáři, sestry a lékaři při zvládání extrémních situací a k udržení psychické rovnováhy. Na základě více než osmdesáti rozhovorů rekonstruuje škálu obraných mechanismů od humoru a rutiny přes týmovou solidaritu až po osobní rituály zapomínání. Studie tak otevírá zajímavé téma emocionality a etické praxe v prostředí, v němž je nutné být racionální, ale zároveň zůstat lidský.

Všechny tři texty spojuje důraz na prožitek, paměť a jednání jako klíče k pochopení proměny této moderní instituce. Dějiny záchranné služby zde nejsou chápány pouze jako sled institucionálních či organizačních reforem, ale především jako příběhy konkrétních aktérů, jejichž prostřednictvím lze sledovat proces (re)konstruování profesní identity. Tento zkušenostní přístup zároveň umožňuje chápat zkoumanou instituci jako citlivý indikátor širších společenských změn – proměn vztahu mezi státem a jednotlivcem, mezi medicínskou expertízou a morální odpovědností.

Tematický blok otevírá tuto zkušenost v její komplexnosti: jako dějiny práce, péče i emocí, které překračují hranice jedné profese a vstupují do širšího pole kulturní paměti. Záchranná služba se tak ukazuje nejen jako součást systému zdravotnictví, ale i jako obraz společnosti samotné – její zranitelnosti, solidarity i širší představy o tom, co ve skutečnosti znamená „zachraňovat život“.

Jiří Hlaváček